

LA UTILITZACIÓ DE L'ESGLÉSIA DEL CONVENT DE SANT LLORENÇ COM A CEMENTIRI DE VILA-RODONA, DURANT LA PRIMERA CARLINADA

Josep Santesmases i Ollé

El dia 3 de juny del 1836 el periòdic barceloní *El Vapor*¹ publicava un article referit a Vila-rodonà datat del 22 de maig.² L'autor anònim, sens dubte partidari de la causa liberal, exposava la conveniència de traslladar el cementiri del costat de l'església parroquial a

[...] detrás del convento de ex-jesuitas que dista de esta como unos cinco minutos, en donde hay un sitio muy apropósito que esto es cierto lo cederia el gobierno para dicho objeto sin dificultad.

Equivocadament, situava el cementiri al centre de la població, quan aleshores l'església de Vila-rodonà estava pràcticament a la punta sud i no pas al centre com és ara. Posteriorment, veurem com aquest error —intencionat o no— va ser contradit pel rector. Erròniament, també atribuïa el convent de Sant Llorenç als jesuïtes i no pas a l'ordre dels servites, l'única que l'habità durant més de dos segles.³

La primera raó de la proposta se centrava en la conveniència de complir les diverses ordres que el govern havia donat per procurar el trasllat dels cementiris cap a fora de les poblacions,

¹ *El Vapor*. Periòdic trisetmanal. (Es publicà entre el 22 de març del 1833 i el 28 de febrer del 1838.) Entre altres, hi van col·laborar Joaquim Rubió i Ors, Joan Illas i Vidal, Pere Mata, Antoni Ribot i Fontserè i Manuel Milà i Fontanals. Hi va aparèixer l'*Oda a la Pàtria*, d'Aribau. Sofrí diverses vicissituds; durant un cert temps prengué el títol d'*El Nuevo Vapor* i estigué controlat pels demòcrates catalanistes amb tendències republicanes i socialistes. Durant algunes èpoques fou controlat pels conservadors espanyolistes. Fèlix CUCURULL (1975), "Apèndix IV. Notícia dels periòdics dels quals es reproduïxen textos", *Panoràmica del Nacionalisme Català* (6 vol.).

² Vegeu apèndix.

³ He tractat temes relacionats amb els servites de Vila-rodonà a: (1984). *El segle XIX a Vila-rodonà*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs; (1995). *Els arrendaments municipals del segle XVIII a Vila-rodonà. La planificació dels interessos materials i espirituals davant la mort. Testaments de Vila-rodonà, segles XVII-XIX*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs; (2007), *El temps del rector Vicenç Morer. Vila-rodonà a finals de l'Antic Règim (1798-1830)*. Vila-rodonà: Centre d'Estudis del Gaià.

sobretot per raons sanitàries. Ens cal tenir present, entre altres coses, l'extraordinari increment de la població que es va produir a escala general durant el segle XVIII. L'augment demogràfic, per lògica, va generar també una major quantitat de defuncions. Molts cementiris com el de Vila-rodonà continuaven situats al costat de les esglésies, amb la mateixa superfície de sempre, que probablement esdevenia insuficient. Cal que tinguem present, per posar un exemple, que a Vila-rodonà durant la primera meitat del segle XIX van produir-se més de tres mil defuncions, amb una mitjana de 65 morts anuals i amb puntes de mortalitat de 166 morts l'any 1812, 157 el 1809, 139 el 1822, 114 el 1839 i 106 el 1823.⁴ Durant l'època de la Guerra del Francès, entre el 1809 i el 1812 inclosos —quatre anys—, moriren 467 persones. I durant el Trienni Liberal, els morts del 1822 i del 1823 sumats ens donen la xifra de 245 cadàvers per soterrar. No és estrany creure que existien dificultats reals, sobretot sanitàries, per donar sepultura als morts. Ja més endavant, l'any 1854, el metge de Vila-rodonà Antoni Valentí manifestava que "hace tiempo está observando que del cementerio de esta se exalan miasmas putridos expedidos por la putrefacción de los cadaveres".⁵ Passava això a les portes del tancament del cementiri del costat de l'església en una època que les morts no van distingir-se per ser elevades. Si en aquestes condicions hi havia problemes, si més no olfactius, què no havia de passar en els dos períodes abans esmentats!

L'altra raó que donava l'article publicat a *El Vapor* era la necessitat de destinar l'espai del cementiri i de l'hort del rector contigu a la creació d'una plaça, sobretot pensant en la Fira, que era considerada com "una de las mejores ferias del Principado".⁶ Serà un argument recurrent en els propòsits documentats de construir la plaça dels Arbres. La notícia d'*El Vapor* del 1836 és la primera que coneixem on es palesa la necessitat de transformar els terrenys del cementiri i de l'hort del rector en plaça. La inexistència de les actes municipals del període i d'anteriors ens impedeix concretar quan va sorgir la idea de traslladar el cementiri i de construir una plaça. Hem de considerar que la nova estructuració urbana sorgida de l'acabament de la segona fase de la construcció de l'església cap a finals del segle XVIII i l'edificació de cases fora de l'antic clos medieval en direcció sud, seguint el camí de les Hortes, havia de portar a repensar l'espai urbà del costat de l'església. Des de la fi de la construcció de la nova església, però, la realitat viscuda no va ser gaire galdosa per pensar en inversions urbanes. Els difícils períodes de la Guerra del Francès i de l'època del Trienni Liberal van frenar el creixement demogràfic. Quan el 1836 es planteja la idea de construir la nova plaça, s'estava immers en el període de la Primera Guerra Carlina, la dels Set Anys. Cal tenir present que del 1836 fins a la plantada dels plàtans de la plaça, l'any 1873, fet que determina la fi de la seva urbanització, hauran de passar trenta-set anys.

⁴ Ens cal tenir present, però, que el 50% de les defuncions de la primera meitat del segle XIX corresponen a criatures de 0 a 5 anys.

⁵ Arxiu Municipal de Vila-rodonà (AMV). Acta de la Junta Municipal de Sanitat, 29.6.1854.

⁶ He tractat la Fira de Vila-rodonà a: (1999). "Notícies de la Fira de Vila-rodonà", *Camins de Transhumància al Penedès i al Garraf. Aproximació a les velles carrerades per on els muntanyesos i els seus ramats baixaven dels Pirineus a la marina*. Vilafranca del Penedès: Associació dels Amics dels Camins Ramaders.

❑ Figura 1: Interior de l'església de Sant Llorenç del convent dels servites. Any 1971.

L'article d'*El Vapor* donava dues raons —les sanitàries i les urbanístiques— per traslladar el cementiri del costat de l'església parroquial cap al convent de Sant Llorenç. Tanmateix, van ser les circumstàncies de l'època —després de l'exclaustració del 1835— les que van provocar que l'església del convent de Sant Llorenç, dels religiosos servites, servís durant determinats períodes com a cementiri. Del 19 de juny del 1837 al 8 de novembre del 1837 hi eren soterrats 25 cadàvers,⁷ a l'abril del 1839 dos, i tres més al juliol del 1840.

⁷ Durant aquest període no s'enterrà ningú al cementiri parroquial. Dels difunts registrats al llibre d'òbits, a més a més, cal esmentar tres enterraments a Vilardida i tres a Santes Creus. Aquests darrers són habitants d'Aiguamúrcia. Els soterrats durant l'any 1837 a l'església del convent de Sant Llorenç van ser:

NOM	DATA (1837)	ANYS
Joan Barril	19 de juny	48
Rosalía Rius	3 de juliol	2
Marina Andreu	4 de juliol	17

Sembla que les raons del soterrament de cadàvers a l'església del convent de Sant Llorenç van ser conseqüència de la necessitat de fortificació de la vila per la banda del cementiri, davant del perill d'un atac carlí, tot i que en la documentació que generà aquest fet s'hi barregen també les raons d'ordre sanitari ja esmentades. Tanmateix, ens inclinem a creure que els enterraments a Sant Llorenç van ser conseqüència exclusiva del perill de la guerra. Com hem vist, només durant quatre mesos del 1837 i en dues ocasions puntuals més es registren enterraments a Sant Llorenç. Més enllà del juliol del 1840 —és a dir, un cop finalitzada la guerra— ja no s'hi torna a enterrar ningú.

NOM	DATA (1837)	ANYS
Francesc Galofré	9 de juliol	3
Rosa Guinovart	17 de juliol	2
Rosa Torrademer	18 de juliol	4
Josep Soler	18 de juliol	67
Maria Llord	31 de juliol	4
Antònia Miquel	2 d'agost	75
Antònia Galofré	4 d'agost	52
Josep Galofré	6 d'agost	2 mesos
Josep Albert	7 d'agost	5
Salvador Girona	11 d'agost	2
Maria Bargalló	11 d'agost	36
Anton Cendrós	3 de setembre	62
Teresa Bargalló	6 de setembre	1
Salvador Coral	7 de setembre	1
Rosa Totosaus	8 de setembre	1
Anton Domingo	14 de setembre	1
Maria Jauset	15 de setembre	42
Joan Albert	18 de setembre	6
Joan Ricart	9 d'octubre	66
Pau Ballvé	14 d'octubre	2
Salvador Bajés	19 d'octubre	55
Pelegrí Recasens	8 de novembre	5

Els del 1839 foren:

NOM	DATA (1839)	ANYS
Pau Andreu	8 d'abril	1
Rafael Saugué	9 d'abril	78

I els del 1840:

NOM	DATA (1840)	ANYS
Pau Saumell	9 de juliol	33
Maria Montserrat	30 de juliol	47
Joan Calaf	30 de juliol	26

Després de l'exclaustració del 1835, el conjunt del convent i l'església de Sant Llorenç, dels religiosos servites, en poc temps va sofrir un deteriorament molt important. El rector Antoni Claramunt feia una descripció de l'estat de l'església després d'una visita realitzada durant l'estiu de 1837:

[...] fui a ver la referida Iglesia y la encontré sin altares, sin imágenes, sin tejado en las capillas laterales, sin ladrillos en el pavimento y solo se han conservado las paredes y el tejado del centro.⁸

Si la conservació de l'església dels servites no era pas gaire galdosa, sabem, d'altra banda, que l'edifici del convent s'havia convertit en un munt de runes a causa de l'extracció de materials efectuada per fortificar la població davant els perills de la guerra.⁹ Cal tenir present que Vila-rodona es distingia més aviat per ser una mena de bolet de tendències liberals en un entorn molt més propens a la causa carlista, tal com havia passat durant les revoltes del Trienni. Pere Anguera ha donat a Vila-rodona el tercer percentatge més baix de carlins dels municipis de l'Alt Camp en relació amb els càlculs que efectuà damunt dels homes en edat de combatre.¹⁰

És més que probable que el rector de Vila-rodona, Antoni Claramunt, tingués una significativa inclinació cap al bàndol carlista. Entre el 3 de novembre del 1837 i el 15 de març del 1839 és absent de Vila-rodona, pres a Tarragona, fet que ens fa pensar en la seva adscripció carlista. L'actitud del rector Claramunt davant de les propostes de trasllat del cementiri en un principi va ser d'oposició total, i va mantenir tenses relacions amb l'Ajuntament, sense que sapiguem si venien d'abans. El 8 de juny del 1837 el rector rebia el següent ofici de l'Ajuntament:

A consecuencia de lo que nos previene la Excelentísima Diputación Provincial de Tarragona con fecha 9 de junio del año pasado, ha determinado esta municipalidad, el que de hoy en adelante se entierren los Vecinos que mueran de esta Parroquia dentro de la Iglesia del extinguido convento de P.P. Servitas extramuros de esta Villa, para cuyo objeto queda ya dicha Iglesia perfectamente arreglada. Todo lo que ponemos en conocimiento de V. para su puntual y debido cumplimiento.¹¹

Certament, el darrer enterrament al cementiri parroquial va ser el 7 de juny i el primer a Sant Llorenç el dia 19. La resposta del rector Claramunt a la disposició d'utilitzar l'església del convent de Sant Llorenç com a cementiri va ser ràpida i d'ordre negatiu:

⁸ Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB). Parròquies que foren del Bisbat de Barcelona. Parròquia de Vila-rodona. Carta adreçada al vicari general, 8.9.1837. També s'ha conservat una còpia de la carta a l'Arxiu Parroquial de Vila-rodona.

⁹ Salvador-J. ROVIRA I GÓMEZ (1979). *La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, p. 289.

¹⁰ Pere ANGUERA (1995). *Déu, rei i fam. El primer carlisme a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 319.

¹¹ Signaven el comunicat l'alcalde, Pere Màrtir Badia; el regidor Joan Rabadà; el síndic Joan Vives, i per no saber escriure pel regidor segon Joan Domingo signava el secretari, Joan Suñer. Arxiu Parroquial de Vila-rodona. (APV).

[...] digo que me abstendré de hacer ninguna ceremonia Religiosa en y sobre la Iglesia de PP. Servitas del extinguido convento extra muros de esta villa, ni reconocerla por cementerio público de esta parroquia hasta que haya allenado las dificultades que para ello se me ofrecen.¹²

En la contestació el rector reclamava veure les disposicions de la Diputació Provincial de Tarragona. L'Ajuntament va trametre al rector una còpia d'una disposició del Govern Civil de la província en el qual, entre altres coses, deia:

[...] me admira que hasta el presente no haya habido en ese pueblo un Ayuntamiento bastante celoso del bien de sus convecinos que haya promovido un asunto de tanto interes á la vista del desvelo con que las autoridades del Gobierno de S. M. han invitado con repetición y energia a las locales de los pueblos para que propusieran las mejoras que este ramo exige la higiene publica y nuestro actual estado de civilizacion: siendo todavia mas estraño que ni siquiera hayan contestado los anteriores Ayuntamientos de esa Villa a las circulares que en 1834 se dirigieron a los pueblos de su partido por conducto del Sr. Alcalde mayor del mismo.¹³

La Diputació de Tarragona va tractar el tema en la sessió del dia 14 de juny del 1837. La resposta no es va fer esperar:

[...] que tome esa municipalidad todas las precauciones que crea conducentes a la seguridad de ese punto importante, trasladando interinamente el cementerio al lugar que indica, y que si el Cura Parroco se opusiese á esta medida, dirigida unicamente a la salvación del pueblo, dé V. parte en seguida para dictar las disposiciones oportunas.¹⁴

Ens cal saber que davant del perill de l'arribada de la "la facción Navarra", s'havia fortificat l'església i la rectoria i s'havia tapat la porta del cementiri perquè si restava oberta Vila-rodona quedava "indefectiblemente perdida".¹⁵ El mateix rector escrivia:

Aprovecho esta ocasión para poner al superior conocimiento de V.I. que la Iglesia parroquial y casa rectoria están fortificadas y yo habito en casa de un amigo.¹⁶

El 8 de setembre del 1837 el rector escrivia al vicari general del Bisbat de Barcelona i li explicava tota la controvèrsia mantinguda amb l'Ajuntament, li va enviar còpies de les cartes rebudes i li va preguntar si l'església dels servites destinada com a cementiri havia de beneir-se o no, i si "el cementerio parroquial fuese derribado los huesos de los cadaveres donde deben ser depositados". La resposta del vicari general, Juan Maria González de Valdés, no es féu esperar. Deia que si la Diputació havia contestat assenyalant el lloc indicat per l'Ajuntament per traslladar el cementiri "con el objeto de asegurar mas la fortificacion del pueblo como

¹² Còpia de la carta adreçada a l'Ajuntament, 9.6.1837. Tenim dos documents que reproduïxen la còpia de la carta enviada a l'Ajuntament. Un a l'Arxiu Diocesà de Barcelona i un a l'Arxiu Parroquial de Vila-rodona.

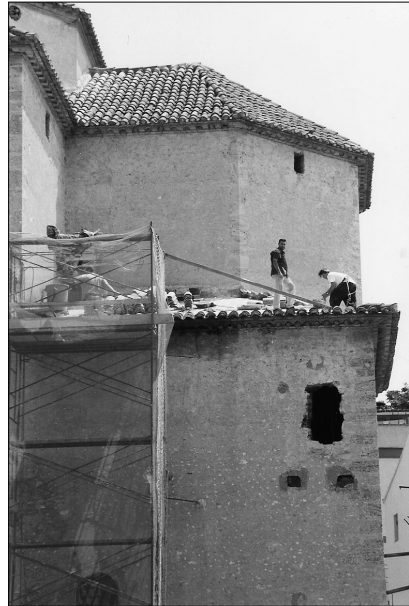
¹³ ADB. Parròquies que foren del bisbat de Barcelona. Parròquia de Vila-rodona.

¹⁴ Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona. Acta de la sessió de la Diputació Provincial de Tarragona del dia 14 de juny de 1837.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ ADB. Parròquies que foren del bisbat de Barcelona. Parròquia de Vila-rodona. Carta al vicari general del 8.9.1837. Existeix una còpia de la carta a l'APV.

□ Figura 2: Obres a la teulada de l'església, angle sud-oest. Any 1998. El forat que es tapià podia haver correspost a una garita de vigilància?

punto importante”, no quedava altra solució que beneir l'església “arruinada” dels servites amb el benentès que es trobava tancada i segura de manera que “no puedan causar daño alguno los animales introduciendose en su recinto”. En el cas que el cementiri del costat de l'església parroquial es convertís en plaça, el vicari general manifestava que caldria traslladar “los huesos” al cementiri nou.¹⁷ El fet és que per les raons que sigui, des del Bisbat de Barcelona no es volia crear cap mena de conflicte amb les autoritats civils, sobretot les provincials, i, per tant, el rector es devia veure obligat a beneir el recinte de l'església abandonada de Sant Llorenç, on ja feia tres mesos que s'hi enterraven els difunts vila-rodonins.

Tampoc no sabem per quines raons el rector Antoni Claramunt va estar pres a Tarragona en posterioritat a aquestes circumstàncies. El que, com hem dit, sabem és que va estar absent de Vila-rodona des del novembre del 1837 fins al març del 1839 i que durant aquest període va ser el servita exclaustat Ramon Domènech el que feia de regent de la parròquia.¹⁸ Possiblement la seva actitud i la seva ideologia —que denotem d'enfrontament amb les autoritats civils— era propera a la causa carlina, en un context territorial insegur a causa de la contínua presència de partides armades. Però això, en tot cas, hauria de ser motiu d'una altra recerca.¹⁹

¹⁷ APV. Carta del vicari general del Bisbat de Barcelona dirigida al rector Antoni Claramunt, 28.9.1837.

¹⁸ Ho he tractat a (2007). *El temps del rector Vicenç Morer. Vila-rodona a finals de l'Antic Règim (1798-1830)*. Vila-rodona: Centre d'Estudis del Gaià, p. 140.

¹⁹ A l'APV es conserva una còpia d'una suposada carta enviada a l'alcalde pel rector en la qual manifesta: “He recibido el oficio de V. de fecha 2 del vigente. No apruebo su contenido por lo que toca a mi honor y falta de respeto y no contesto a el por amor a la paz y buena harmonia”. 4.9.1837.

APÈNDIX

DIARI *EL VAPOR*. 1836

Cataluña

Vilarodona 22 de mayo

¡Cuántas veces ha mandado el gobierno que se sacasen los cementerios de las poblaciones y cuantos pocos pueblos le han obedecido! ¿De que sirven las órdenes si no se cuidan de hacer llevar á efecto lo que en ellas se manda? mejor seria no mandarlo, pues de este modo no demostraria el gobierno poco vigor, como ha demostrado sobre el particular.

En este pueblo, que es uno de los que desean adelantar, tenemos el cementerio en medio de la villa, pudiendo trasladarlo sin perjudicar á persona alguna, detrás del convento de ex-jesuitas que dista de esta como unos cinco minutos, en donde hay un sitio muy apropiado que esto cierto lo cederia el gobierno para dicho objeto sin dificultad.

Pocos son los pueblos que teniendo nombre de liberales no hayan demostrado su afecto a nuestra inmortal Cristina formando una plaza, una calle, una fuente etc., y dándole tan augusto nombre para memoria de los inmensos beneficios que de ella hemos recibido. Este pues es uno de los pueblos que ha demostrado su adhesion al trono de nuestra amada Reina Doña Isabel II y que siempre ha sido defensor acérrimo de las libertades patrias; y ¿no seria muy del caso que en donde está hoy el cementerio, añadiendo el huerto del cura, se formase una plaza á la cual podia llamarse de Cristina?

Una de las mejores ferias del principado es la que tenemos en esta y nos falta una plaza para poder vender y comprar con comodidad, pues es un barullo los tres dias que dura dicha feria, no pudiendo pasarse por las calles sin recibir grandes empujones, de lo que se aprovechan los picaros para quitar los bolsillos á los pobres montañeses que vienen á proveer para el invierno. Teniendo pues una plaza como la mencionada, nos ahorraríamos tanto empujon y pillaje.

Me ha inducido á escribir estas líneas el ver los adelantos de la culta y hermosa Barcelona, pues tuve grande satisfaccion al leer en su apreciable periódico del 8 del presente el modo de conducir los cadáveres a su perpetuo lecho.

ACTA DE LA SESSIÓ DE LA DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE TARRAGONA DE 14 DE JUNY DE 1837

A una comunicaci6n del Ayuntamiento Constitucional de Vilarrodona de nueve del corriente en que hace presente que con motivo de aprocsimarse la facci6n Navarra, de acuerdo con los Gefes de la Milicia y Junta de fortificaci6n han pasado a fortificar la Iglesia y casa del Párroco; pero que como todos estas obras servían de ningún provecho, e indefectiblemente perdida la villa si quedaba abierta la puerta del cementerio, se ha pasado a tapiar; y que habiéndose oficiado al Cura Párroco para que interinamente se diese sepultura a los muertos en la Iglesia del extinguido convento de PP. Cervitas extramuros de aquel punto, ínterin se daba conocimiento de todo a este Cuerpo, en vez de secundar dicho párroco sus buenos deseos y atendiendo a su bien particular únicamente se ha opuesto a aquellas disposiciones; todo lo que se apresura a poner en conocimiento de esta Corporaci6n para que se sirva dictar las

providencias que estime convenientes; y enterado ha acordado contestar al citado cuerpo que tome todas las precauciones que crea conducentes a la seguridad de aquel puesto, trasladando interinamente el Cementerio al lugar que indica; y que si el Cura Párroco se opusiere á esta medida dirigida únicamente a la salvación del Pueblo den parte en seguida para dictar las disposiciones oportunas.

BIBLIOGRAFIA

- ANGUERA, Pere (1995): *Déu, rei i fam. El primer carlisme a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CUCURULL, Fèlix (1975): *Panoràmica del Nacionalisme Català*. 6 volums. París: Edicions Catalanes de París.
- ROVIRA I GÓMEZ, Salvador (1979): *La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV.
- SANTESMASES I OLLÉ, Josep (1984): *El segle XIX a Vila-rodona*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.
- SANTESMASES I OLLÉ, Josep (1995): *Els arrendaments municipals del segle XVIII a Vila-rodona. La planificació dels interessos materials i espirituals davant la mort. Testaments de Vila-rodona, segles XVII-XIX*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.
- SANTESMASES I OLLÉ, Josep (1999): "Notícies de la Fira de Vila-rodona". *Camins de Transhumància al Penedès i al Garraf. Aproximació a les velles carrerades per on els muntanyesos i els seus ramats baixaven dels Pirineus a la marina*. Vilafranca del Penedès: Associació dels Amics dels Camins Ramaders.
- SANTESMASES I OLLÉ, Josep (2007): *El temps del rector Vicenç Morer. Vila-rodona a finals de l'Antic Règim*. Vila-rodona: Centre d'Estudis del Gaià.